

nakları arasında Hacı Mehmed Senâî'nin 1644-1650 yıllarını içine alan İslâm Giray Han dönemiyle ilgili eseri (*III. İslam Giray Han Tarihi: Historia Chana Islam Gireja III*, nşr. Z. Abrahamowicz, Warsaw 1971), hanlık sülâlesine mensup Mehmed Giray'ın 1683-1703 yılları olaylarını anlatan *Târîh-i Mehmed Giray*'ı (Kaiserlichen und Königlich Hofbibliothek zu Wien, nr. 1080), Kefeli İbrâhim Efendi'nin 1736'da hazırladığı *Tevârih-i Tatar Han ve Dağıstan ve Moskov ve Deşt-i Kıpçak Ülkelerindir* adlı eseri (Romanya-Pazarıcı 1933), Hacı Abdülgaffâr Kırımî'nin 1744'te tamamlanan *Umdetü't-tevârih*'i (İstanbul 1343, TTEM ilâvesi), Rıdvan Paşazâde Abdullah Çelebi'nin *Tevârih-i Deşt-i Kıpçak*'ı (nşr. A. Zajackowski, Warszawa 1966) ve Seyyid Mehmed Rızâ'nın (ö. 1756) *es-Seb'u's-seyyâr fî ahbâri mülûki't-Tatar*'ı (nşr. M. Kazımbeg, Kazan 1832) sayılabilir. Halim Giray bu eserlerdeki bazı yanlışları yer yer düzeltmiştir.

Kırım tarihiyle ilgilenen hemen herkesin başvurduğu *Gülbün-i Hânân*'dan ilk defa ciddi bir şekilde Cevdet Paşa faydalanmıştır. Onun bu eserden özetlediği *Kırım ve Kafkas Tarihçesi* adlı küçük eseri yayımlanmıştır (İstanbul 1307). Aynı şekilde Hammer de Kırım hanları tarihiyle ilgili eserinde (*Geschichte der Chane der Krim unter Osmanischer Herrschaft*, Vienna 1856) geniş ölçüde *Gülbün-i Hânân*'ı kullandığı gibi V. D. Simirnov aynı konudaki kitabında (*Krimskoe khanstvo*, I-II, Petersburg 1887; Odessa 1889) sık sık bu esere atıfta bulunmuştur.

Gülbün-i Hânân İstanbul'da basılmış (1287), ikinci baskısı da yine İstanbul'da Ârifzâde Hilmi'nin önsözü ile Osman Cü-

dî tarafından gerçekleştirilmiştir (1327). Cüdfî esere hâşiyeler ilâve ederek bilgileri daha da zenginleştirmiştir. Eserin farklı bir nüshası Bibliothèque National'de bulunmaktadır (Supp., Turc., nr. 1116). Cüdfî baskısı, M. Sadi Çöğenli ve Recep Toparlı tarafından bir giriş ve indeks ilâvesiyle tıpkıbasım olarak yeniden neşredilmiştir (Erzurum 1990).

BİBLİYOGRAFYA :

Halim Giray, *Gülbün-i Hânân* (nşr. M. Sadi Çöğenli — Recep Toparlı), Erzurum 1990; Fa-tîh, *Tezkire*, s. 73-74; V. D. Simirnov, *Krimskoe khanstvo pod verhovenstvom otomanskoy porti v XVIII stolëtii*, Odessa 1889, s. 22, 31-32; *Sicill-i Osmânî*, II, 243; Bursalı Mehmed Tâhîr, *Kırım Müellifleri*, İstanbul 1335, s. 18; *Osmanlı Müellifleri*, II, 143-144; *İzâhu'l-meknûn*, I, 499; A. Benningens v.dğr., *Le khanat de Crimée dans les archives du musée du palais de Topkapı*, Paris 1978, s. 352-353; Babinger (Üçok), s. 259-260, 307-308, 372-373; Abdullah Rıza Ergüven, "Halim Giray", *TDL*, II/18 (1953), s. 349-353; Halit Biltekin, "Divan-ı Halim Giray", *TD*, X/1 (1992), s. 331-338; "Halimî", *TDEA*, IV, 50.

MAZAFFER ÜREKLİ

GÜLÇİÇEK HATUN TÜRBESİ

Bursa'da erken
Osmanlı dönemine ait türbe.

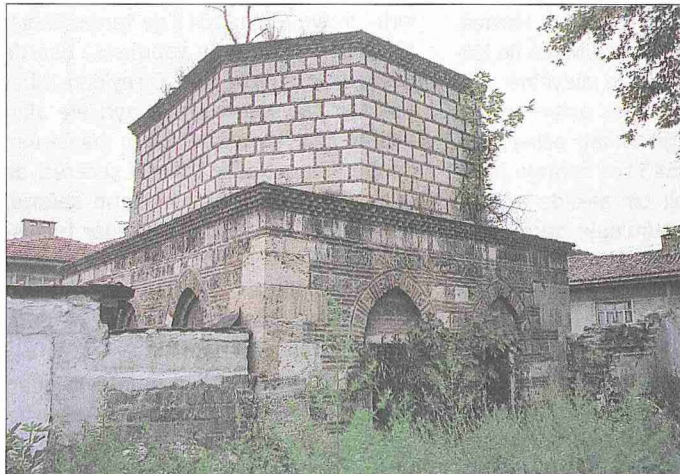
Yıldırım Bayezid'in annesi Gülçiçek Hatun'a ait olup padişah anaları için yapıldığı bilinen türbelerin en eski örneğidir. Kitâbesi bulunmayan yapının, Gülçiçek Hatun adına düzenlenen 802 (1399-1400) tarihli vakfiyeden XIV. yüzyılın sonlarında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yine vakfiyeden anlaşıldığına göre türbe imaret, zâviye ve bazı evlerden meydana gelen zengin bir külliyein parçasıdır (Ayverdi, I, 462). Bu yapı topluluğunun diğer bir ünitesi de 1906 yılına kadar faal

durumda olduğu başka bir belgeden öğrenilen bir medresedir (*a.g.e.*, I, 441). 802 tarihli vakfiye, I. Murad'ın padişah silsilenâmelerinde ve vekâyi'nâmelerde adına rastlanmayan beşinci bir oğlunun daha bulunduğunu bildirmesi bakımından büyük bir tarihî değer taşımaktadır. Burada kaydedildiğine göre I. Murad'ın tek eşi olan Gülçiçek Hatun vakıflarının idaresini oğlu Yahşi Bey'e bırakmıştır (geniş bilgi için bk. Baykal, s. 45; Ayverdi, I, 418-419). Külliyein merkezine ayrıca Yahşi Bey tarafından bir mescid yaptırılmış ve bu mescid bânisinin ismiyle olduğu kadar bazı kayıtlarda geçtiği gibi annesine izâfeten Gülçiçek Hatun ismiyle de anılmıştır. Yapıların bulunduğu mahalleye ise Yahşi Bey mahallesi denildiği yine eski kayıtlardan öğrenilmektedir (*a.g.e.*, I, 418).

1772 tarihli bir belgedeki, Gülçiçek Hatun Mescidi ve Türbesi'nin tamir edilmesine karar verildiğine ve bu iş için 23.400 akçe ayrıldığına ilişkin bilgiden (*a.g.e.*, I, 419) XVIII. yüzyılda harap durumda olduğu anlaşılan türbe en son 1958 yılında onarılmıştır. Bugün de bakımsız, harap olmaya yüz tutmuş durumda bulunan yapı yeni bir onarıma ihtiyaç duymaktadır.

Plan şeması, içten 6,40 × 6,40 m. boyutlarında bir kare olan yapıyı beden duvarları üzerine yüksek bir sekizgen kasnakla oturan kubbe örtmektedir; kubbe geçiş Türk üçgenleriyle sağlanmış. Kasnağın alt kısma göre orantısız bir yüksekliğe sahip bulunması ilk bakışta dikkat çekmektedir. Kasnağın beden duvarlarından farklı biçimde tuğla kullanmadan yalnız kesme taşlarla örülmüş olması da yine dikkat çekicidir ve bu durumlar orijinalitesinin bozulduğunu, bugünkü görünümü sonraki bir değişikliklerle aldığını göstermektedir. Genel oranlar göz önüne alındığında hemen farkedilen bu uyumsuzluğun, muhtemelen yapının bütünüyle yenilendiği 1958 onarımı sırasında, orijinalde on altı köşeli olması gereken kasnağın yerine bugün görülen sekizgen ve yüksek kasnağın yapılmasıyla meydana getirildiği söylenebilir.

Türbenin giriş cephesinin önünde yanları kapalı bir revak bölümü yer almaktadır. Bugün yalnızca yan duvarları ve zemin kısmıyla ayakta kalmış olan revak örtü sistemi edilebilecek herhangi bir iz rastlanmamakta, duvarların üzerinde-

Gülçiçek
Hatun
Türbesi -
Bursa

ki kiriş izlerinden bu kısmın örtüsünün düz bir çatı olduğu anlaşılmaktadır.

Yapı, üç sıra tuğla, bir sıra kesme taştan oluşan erken Osmanlı döneminin tipik duvar örgüsünü sergilemektedir. Cephelerin köşe kısımları kesme taşla örülmüştür ve her cephede ikişer pencere bulunmaktadır. Mermer söveli pencerelerin hepsi duvar yüzeyinden biraz içeride kalacak şekilde düzenlenmiştir. Ön ve arka cephelerdeki pencereler tuğla-taş sıralı sivri kemerlerle örtülmüştür. Yan cephelerdeki pencerelerde ise daha farklı bir uygulamaya gidilmiş, aynı form ve işçilikteki ikişer kemer özenği seviyeleri farklı tutulmak suretiyle iç içe konarak altlı üstlü biçimde yerleştirilmiştir. Yapıdaki bütün pencerelerin alınıklırlarında erken Osmanlı döneminin tipik tuğla dolgu dekoratif örgü karakteriyle karşılaşılır. Ön, arka ve yan cephedeki pencerelerin alınıklırlarında tuğlaların yatay ve dikey olarak yerleştirilmesiyle elde edilen hasır örgüsü, son cemaat yerinin iki yan duvarındaki pencerelerde ise altıgen taşların arasına konulmuş tuğlalarla elde edilen daha geometrik bir örgü düzeni uygulanmıştır. Yumurta kemerli bir giriş nişi içinde yer alan yuvarlak tuğla kemerli kapının oldukça geniş söveleri mermerdendir. Kapı ile nişin kemerleri arasında dikine hazırlanmış bir kitâbe yuvası görülmektedir.

Tuğla-taş sıralarıyla örülmüş olan cephelerdeki dikkati çeken tek süsleme elemanı, sol yan tarafta iki pencere arasında konulan bir rozettir. İki yassı tuğla ile bir taşın sırayla işinsal biçimde dizilmesinden oluşan motif basit bir forma sahiptir ve duvarın yüzüyle hemen hemen aynı seviyededir. Orta kısmı dolgu-suz bırakılan rozette, XIV. yüzyıla tarihlenen başka Osmanlı yapılarında da olduğu gibi herhangi bir süslemeye gidilmemiştir.

Tamamen süslemesiz olan türbenin iç kısmında dört sanduka bulunmakta, bunlardan biri Gülçiçek Hatun'a ait olup diğerlerinin sahipleri ise bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâzım Baykal, *Bursa ve Anıtları*, İstanbul 1950 — İstanbul 1982, I, 45; A. Gabriel, *Une capitale turque Brousse*, Bursa, Paris 1958, I, 162; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi*, I, 418-419, 441, 462-464; Bedri Yalman, *Bursa*, İstanbul 1977, s. 72-73; Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme*, İstanbul 1979, I, 243-245; *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, III, 259-260.

SELD A ERTUĞRUL

GÜLDESTE-İ RİYÂZ-İ İRFÂN

(گلدسته ریاض عرفان)

İsmâil Belîğ'in

(ö. 1142/1729)

Bursa'da ölmüş veya orada yaşamış ünlüler hakkındaki hal tercümesi kitabı.

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân, Tezkire-i Belîğ; Târih-i Vefeyât-ı Belîğ Efendi, Güldeste-i Belîğ, Güldeste, Târih-i Burûsa gibi isimlerle anılan eserin tam adı *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*'dir. Müellif müsveddesinde eserin adını önce "Güldeste-i Riyâz-ı Erbâb-ı Kemâl-i Burûsa" olarak koymuş, daha sonra bu şekilde değiştirmiştir.

Eser, Baldırzâde Şeyh Mehmed Selîsî'nin 1059'da (1649) telif ettiği, Bursa tarihiyle ilgili ilk eser olan, Bursa'da medfun meşâyih, âlim ve şairlere dair vefeyâtnâme türündeki *Ravza-i Evliyâ*'sına zeyil olarak kaleme alınmıştır. Belîğ, Baldırzâde'nin yer vermediği Bursa'da yatan padişah, şehzade ve vezir gibi şahsiyetlerin yanı sıra onda bulunmayan başka sınıf ve mesleklerden kimseleri de kitabına aldığı gibi, Baldırzâde'nin eserinden bu yana Bursa'da ölmüş ünlüleri de ilâve etmiştir. Kitabını hazırladığı sırada geçici olarak gittiği İstanbul'da

da Atâî'nin *Hadâiku'l-hakâik*'ine zeyil yazan Uşşâkizâde İbrâhim Efendi'den ve diğer bazı kişilerden faydalanmış, müsveddelerini gösterdiği Sadrazam Damad İbrâhim Paşa'nın isteğiyle bunları temize çekmiştir. Bizzat kendisinin bildirdiğine göre eserini 1133'te (1721) Bursa'da yazmaya başlamış ve 4 Safer 1135'te (14 Kasım 1722) tamamlamıştır. Kitabının sonuna koyduğu tarih manzumesinin 1141 (1728) yılını göstermesine bakılırsa, arada bazı ilâveler yaparak bir müddet bekledikten sonra tekrar İstanbul'a gidip eserini aldığı son şekliyle İbrâhim Paşa'ya takdim ettiği söylenebilir.

Belîğ, Bursa'da yetmiş yahut sonradan bu şehre gelip orada ölmüş şahsiyetlerin hal tercümelerini topladığı kitabını, her birine "gülbün" adını verdiği beş bölüm üzerine düzenlemiştir. Birinci bölümde, Osman Gazi'den itibaren Bursa'da yatan ilk Osmanlı sultanları, şehzadeler ve vezirler (kırk bir kişi); ikincisinde meşâyih, vâiz ve dervişler (154 kişi); üçüncü bölümde âlim ve müderrisler (218 kişi); dördüncüsünde şairler (elli yedi kişi); beşincisinde ise müsikîşinas, hattat, nakkaş ve meddahlarla hekimler (yirmi bir kişi) yer almaktadır. Eserde toplam olarak 491 kişinin hal tercümesi bulunmaktadır. Bunların hayatları ol-

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ın müellif hattıyla müsvedde nüshasının ilk iki sayfası (TSMK, Hazine, nr. 1282)

